

Brugden (*Squalus maximus*)

Beskreven

ved

J. E. Gunnerus.

Det er noksom bekiendt, at Brugden
 henhører til de store Hav-Fiske, som
 de Lærde fielden bekomme Leilighed til at see,
 og at man derfor hidindtil ikke har havt an-
 den Kundskab om samme, end den, som een
 og anden Fisker kunde give, der har seet den
 ud til Havs, eller været med at fange den.
 Dette har bevæget mig til at gjøre mig Umæ-
 ge for at bekomme nogen nøiagtigere Kund-
 skab om saa stor og betydelig en Fisk, og jeg
 har havt saa meget mere Haab herudi at
 være lykkelig, saasom Brugde-Fangsten her
 i Stiftet nu paa nogle Aar er bleven drevet
 med mere Gliid, end tilforn; thi man har nu
 end og i Nummedalen, saavel som paa Sit-
 teren i Søsens Provstie og Smølen paa
 Nordmør begyndt at legge sig derefter, da
 den tilforn var indskrænket næsten alene til
 Nordlandene. Jeg har og virkelig været,
 Erh. Selsk. Skr. 3. D. C   saa

saavidt det i Henseende til deslige store Hav-
Fiske var at haabe, saa lykkelig at bekomme
den Kundskab, jeg med mange andre i lang
Tid har attraaet, og jeg holder det for min
Pligt at giøre samme almindelig bekiendt.

Den første Anledning til saadan Kund-
skab gaves i Aaret 1762. om Vaaren, da
jeg paa min Henreise til Nordland, befant
mig i Field-Bigen i Nærø-Sogn, hos en
Proprietair, ved Navn: Wulf, som just
havde i Sinde, samme forestaaende Som-
mer, efter Sædvane, at udsende sine Folk
paa Brugde-Fangst. Jeg benyttede mig
af denne Leilighed, og gav Formanden for
den tilstundende Fangst, en Optegnelse paa
de Ting, som jeg ønskede, at han med de an-
dre vilde give nøie Agt paa, naar de fik Lyk-
ke til deres Forhavende, paa det at de kun-
de være i Stand til at give mig nogen or-
dentlig og tilforladelig Efterretning om Sa-
gen, naar jeg om Høsten kom tilbage. Ved
min Tilbagekomst fra Nordlandene bekom
jeg og baade en Tegning, som Formanden,
en Bondefarl, havde selv giort, og det tem-
melig vel, saa og een af samme Formand for-
ferdiget Brugde-Vignelse af Træ, en Allen
lang og fast en fjerdedeel Allen tyk, tillige
med et Stykke af Skindet, og desuden en
mundtlig Efterretning.

Denne

Denne Brugde var stukket med Har-
pun i det før ommeldte Aar 1762. otte Dage
før St. Hans Dag, ved et Fiskevær i Næ-
rø Sogn og Løke Fierding, kaldet Schlin-
den, beliggende ud til Havs, fire Mile fra
Fioldvigen, og to Mile fra Oual-Øen,
og man havde faaet af den samme syv Ton-
der Lever, uagtet den var ikkun sex Favne
lang, da man derimod af en anden, som de
ogsaa ved samme Tid havde fanget, og som
var to Favne længer, ikke havde faaet meer
end sex Tønder. Men denne Sidste har
været en Han, og den Første derimod en
Hun af Slaget, og man vil sige, at Huns-
nerne, naar kun ellers Omstændighederne
paa begge Sider ikke ere alt for ulige, pleie
at have meest Lever. Hvad det øvrige af den
mundtlige Efterretning, samt Tegningen og
Modellet angaaer, saa vil jeg, forspare
den Oplysning, man deraf kan vente, til det
Følgende, saasom jeg efter den før ommelte
Tid, nemlig forrige Sommer i Aaret 1763.
har været saa lykkelig at bekomme fra Smø-
len et vel udstoppet Brugde-Skind, tillige
med nogle af Gellerne, saa at jeg nu ikke er
nød til at bygge min Beskrivelse blot paa de
forrige Omstændigheder, men kan ligne det
ene med det andet, og holde alle Efterretning-
er ikke blot imod hinanden, men endog imod
det udstoppede Exemplar af Brugden, som

jeg endnu har i god Stand, og er til Synne for enhver, som forlanger at see det.

Hvad altsaa denne udstoppede Brugde angaaer, som jeg i min Beskrivelse legger til Grund, og har Edøens og Smødens overmaade vel fortiente og retskaffene Sogne-Præst, Belærværdige Hr. Jacob Narsø høiligen at takke for, saa er den af maadelig Størrelse, nemlig næsten fem Favner lang, og ved Bugen to Karles Favne-Lag tyk, og havde i sig fem Tønder Lever; Hvoraf man allerede noksom begriber, at fire Heste skulde have havt nok at gjøre med at drage denne Fisk, naar den var heel og holden, allerhelst, da det blotte Skind, udstoppet med Lyng og Mose, var et dygtigt Læs for tvende stærke Heste, som drog det en halvfierdings Bei fra Byens Almennig, hvorhen det var ført fra Smølen paa en Baad, videre hen til Gaarden: Berg. Men denne Brugde har dog været mindre end de tvende først nævnte, og jeg har ladet mig for vist sige, at de ere undertiden ti til tolv Favner lange, og at der ere de iblant dem, som have i sig femten Tønder Lever (a). Norges Historie

(a) See Act. Tom. II. Om Haastierdingen (Squalus carcharias) S. 332. hvilken Efterretning jeg har, iblant andre, af en Proprietair paa Hittern, Hr. Pareli, som forsikrede selv at have seet det.

storiesskrivere komme og derudi overeens med hinanden, at beskrive denne Fisk, som den største af alle Haaerne, eller og, naar de ikke har havt rigtige Efterretninger om dens Slægt og Familie, som en stor Hval. Hr. Pro - Canzler Pontoppidan kalder den derfor i N. N. H. II. 177. en stor Fisk af en Snees Allen, eller større, som nogle henseføre til Hvalfisksens, andre til Haamærernes Art, og han melder tillige, efter Beretning, at dens Lever alene kan give nogle Tønder Tran. Saaledes forestilles den og af Hr. Peder Claussen i Norg. Beskr. S. 97. hvor det heder: De fange ogsaa (neml. i Nordlandene) en stor Fisk, som kaldes Brygde eller Haabrand (a) eller Haamær, hvilken ogsaa har megen Lever i sig; „og vores lærde Hr. Strøm siger i hans Sundmørs Beskr. I. 273. Brygde er een af de meget store Fiske, som opbolde sig i Havet, og følgerlig ingen bekjendt uden vore Fiskere, af hvilke den beskrives som en overmaade stor Haae, og til Slutning heder det, at den giver et Bytte af otte til tolv Tønder Lever.„

Uagtet at den er virkelig en Haa, (Squalus) saasom dens fem Galle - Hulle, blant

C 3

(a) See herom Aft. Tom. II. om Haastierdingen S. 338. f.

blant andet noksom udvise, (See Tab. II. Fig. 1.) og den derfor henhører til de bryst-agtige, saa kaldede, Fiske, saa er den dog meget stærkere end alle de andre bekiendte Haaer; thi det er vitterligt, at den, i Styrke, endskiont Størrelsen paa begge Sider var den samme, langt overgaaer Haastierdingen, som ellers, næst Brugden, er, saavidt man veed, den største Haa, der opholder sig i Nordsøen. Aarsagen til dens store Styrke og Magt maa søges i følgende Omstændigheder: 1.) Den har, efter Fieldvignens Brugde- Fangeres og andres (a) Beretning, stærkere eller tykkere Brusk i Ryggen og i Hovedet end Haastierdingen og alle andre bekiendte Haaer. 2.) Den har en mægtigere Spoor, eller, saasom den og her kaldes Spool (b), end nogen anden Haa, endskiont den er saa ung, at en anden Haa, f. E. Haastierdingen, ikke eftergiver den noget i Størrelse eller Længde. Spolen paa den udstoppede, jeg har, naar jeg regner fra dens forreste Bing (Tab. II. fig. 1. lit. a.) tværs over til den yderste Kant (lit. c) af dens længste og største Bing (lit. b.) udgjør i Henseende til sin Bredde, mere end
en

(a) Iblant disse er og Smølsens Skolemester N. M. Hopen, som har været med at fiske Brugden op.

(b) *Pinna caudalis*.

en dygtig Karls Favn. Længden af Spo-
 lens korteste Bing er hen imod to Allen, men
 af den Største (som paa den indere Side,
 et Stykke fra Enden er noget udskaaen,
 lit. d) næsten en Favn, og bestaar Spolen
 desuden, naar man undtager det meste af
 den korteste Bing, næsten ganske af et haardt,
 beenagrigt Væsen, saa at det er let at be-
 gribe, at den maa besidde stor Styrke i den
 samme, til at slaa, og befordre sin Fart med.
 3.) Den har, foruden Spool-Finden, syv
 andre, nemlig tvende ved Brystet eller bas-
 gen for Gellerne (e e) hvoraf Tegningen vis-
 ser den eene (e), tvende Bugfinder (ff) hvor-
 af een sidder paa hver Side af Gatboret;
 een Bagfinde (Pinna analis lit. g.) og tvende
 Rygfinder (h og i), og af disse ere saavel
 Brystfinderne, som og den første Rygfinde,
 store og stærke; thi de ere alle tre meget over
 to Allen lange, omtrent en Allen, ved Roden,
 brede, og paa dette samme sidst meldte Sted
 haarde og beenagtige. Saa mange og til
 Deels store og stærke Finder maa og hielpe
 meget til denne Fiskes Styrke og Balde.
 4.) Den er og, efter Proportion, tykkere
 end andre bekiendte Haaer, og overgaaer
 altsaa derudi end og Haastierdingen, som
 den ellers mest ligner i Skabning. Hertil
 kommer endelig: 5.) Dens skarpe og, een til
 to Finger tykke Skind, allevegne ganske

tæt besat med hvasse og stærke Been-Tagger, som sidde Klumpe-viis sammen, hvoraf man Fig. 2. seer een, som er aftegnet under Forøgelses Glas, endskiont de Fleste dog ere saa store, at man nok i Nødsfald med blotte Dine kan see deres rette Skikkelse, allerhelst, naar man skiller dem først fra hinanden, og drager dem ud af Skindet (a). Til Beviis paa dette Skinds Tykhed og Styrke, kan end og blot dette tiene, at adskillige her til Lands, berede et Slags Læder af Skindet, tienlig til Seele- eller Heste-Tøi, saavel som og til tykke Skoe-Saaller.

Dette, som jeg hidindtil har meldet om Brugdens Storhed og mægtige Styrke, setter os i Stand til at indsee, at det ikke lettelig gaaer an at fange den, ligesom andre Haaer af det store Slags, nemlig for medelst en stor Fiske-Krog, sat paa en Jern-Lænke af nogle Alne, som er fæstet til en lang og stærk Linie; thi saa let det er paa denne Maade at drage endog den største Haa:

- (a) Uagtet disse Taggers Skarphed og Størrelse, er dog Skindet meget beqvemt til at polere Træ med, saasom Taggene sidde ganske tæt sammen: Dog bliver Træet endnu finere og glattere, naar man derefter betiener sig af Haastierding-Skind, hvilket man og daglig bruger i Huusholdningen til at sture Træ-Beskab med.

Haaskierding, naar den har bidt paa Angelen, til sig, og siden at aflive og skære den op, for at tage Leveren ud, saa vanskeligt og farligt, ja umueligt vilde det være, at behandle Brugden paa en lige Maade; thi naar den kun var af maadelig Størrelse, vilde den vist nok, under forrige Omstændigheder, drage Baaden, med Fiskerne i, efter sig ud til Havs og snart nøde dem til at slippe Linien, saasom de ikke kunde vente, at den skulde paa saadan Maade hastig udmattes og lade sig dræbe. Derfor fanges eller stikkes den med Harpun, ligesom en Hval, og hefter man gierne nogle tomme Tønder til Linien, som er fæstet i Harpunen, til Deels og fornemmelig for at matte den vel ud, men til Deels og for at kunne finde den desto lettere igien, om Veirets Haardhed ikke skulde tillade at følge den længer ud i Havet, hvorhen den gemeentligen tager sin Bei, naar den er stukken, og trækker Baaden efter sig undertiden een til to Dage, naar Folkene finde deres Regning ved at følge med, indtil den er saa udmattet, at de kan komme den nær.

Sarven er mørke: graae. Vinene skal ligne Haaskierdingens. Der er ikke det ringeste Tegn i Skindet at see til Næse: eller Dre: Suller. Den har Ræsten neden under, ligesom alle andre egentlige

Haaer, og er der fra Enden af Snuden til samme over en halv Alen. Gabet er saa stort, at det gierne kan tage imod en voksen Karl, og da den Brugde jeg har, er kun af maadelig Størrelse, saa tviler jeg ingenlunde paa, at jo de, som ere noget større, vil have et Gab, som er stort nok til at tage imod et Menneske, med fuld Rustning paa. Men jeg tviler meget paa, at Svælget er saa stort, og troer, at de store Haaskierdinge har det meget større, og mere aabent. Denne Formening grunder jeg paa en dobbelt Efterretning: 1.) Berettede Fieldvigs Brugde: Fangere mig, at, da de, efter den af mig bekommene Instrux, baade med en Stor, saa og med Hænderne, vilde undersøge Brugdens Svælg, fandt de det samme saa trangt, at de ikke troede, at noget Menneske kunde komme der igiennem, ja, at jeg skal føre Efterretningen an, saasom jeg har faaet den, saa paastod i sær Harpuneren, at der vare paa samme Sted flere Huller, og lignede han derfor Svælget ved et Dørslag. Nu kan jeg ikke negte, at jeg jo i Forstningen havde en Deel af denne Efterretnings Omstændigheder mistænkte for Urigtighed; men ikke destomindre, da de alle forsikrede, at de mange Gange havde igientaget Forsøget, den ene efter den anden, og allerhelst, da een af dem paastod, at han tydelig

delig merkede, at Gellerne vare i Veien, saa kunde jeg ikke vel bære Tvil om, at Svælgget og Mad = Piben maatte være trange.
 2.) Baade disse og andre Brugde = Fångere have eendrægrigen forsikkret mig, at man aldrig fandt anden Søde i dens Mave, end Nat (insecta, e. g. *oniscos*; & *vermiculos*) ligesom man og for vist beretter om den i det gamle Norske Haandskrift: *Speculo Regali*, saa kaldede Nordhval (a), (*Balæna Myssi-ceto*).

- (a) See herom Müll. Worm. p. 280. No. XX. Buffons i hans lærde Msc. om Grønland beretter, at den ellers og kaldes *Waz = Hval*. Hr. Borgemeester Andersen i hans *Nachrichten von Isl. Grönl. ic. ic.* p. 212., S. 39. holder denne Hval, for hvis Skyld Hvalfangsten fornemmelig anstilles, for vores Sletbag eller Sandhval; men da tages nok Sletbag significatu generico; thi in specie og fornemmelig tillegges, efter min Formodning, dette Navn Nordcapern, *Balæna glacialis* & quidem boreali (vid. Klein. *Miss.* II. p. 12. n. 3. lit. e. Andersen l. c. p. 62. og p. 219. Hans Legedes Grönl. nye Perustration p. 40.) Den egenlige Grønlandske Hval, eller, saasom jeg har meldet, at den i *Speculo Regali* bliver kaldet, Nordhval, skilles og paa samme Sted udtrykkelig fra Jælandernes: Slett = Bakr, som kommer for N. XIV. og p. 279. hos *Wormium*. Det Navn: Sandhval, er mig vel ellers ikke bekiendt, men det skikker sig dog bedre for Nordcapern end Nordhvalen. Conf. Andersen. l. c. p. 105.

ceto. *Linn. Fn. Sv. 49.* (som henhører til Herr Kleins *Balanas edentulas* in dorso lævi apinnes, og kaldes af ham *Balana vera Zorgdrageri* (hist. pisc. miss. II. p. 11.) om hvilken man derfor i gamle Dage har troet, at den levede af Vand og Taage (a); Af denne Omstændighed kan man ikke andet end slutte, at Brugden maa, ligesom Nordhvalen, have en meget trang Strube; og bliver det derfor høist troligt, hvad jeg nyelig har meldet, at een af Fjeldvigs Brugde-Fangere berettede mig, nemlig, at Gellerne eller Lufkene forarsagede Strubens Tranghed i Brugden, ligesom man veed, at Barderne ere en Hoved-Uarsag til den meget trange Strube, Nordhvalen har (b). Dog er der stor Forskiel paa Nordhvalenes saavel som andre Hvalers Barder eller saa kaldede Lufkene

(a) *Mus. Worm. p. 280. N. XX.* hvor det heder e *Speculo Regali: „Aqua & nebulis vesci creditur; nam in exenterati ventriculo nil tale repertum, quale in aliis. „*

(b) Herom heder det in *Speculo Regali* efter Worms Oversættelse in *Museo l. c.* „ *Os præterea in amplitudinem sufficientem aperire nequit, quia cirrhi barbæ (nemlig laminarum cornearum setis rigidis munitarum) recta ascendentes obstaculo sunt, quo minus rite claudi semel apertum queat, hinc quandoque suffocatur. „*

tene og Brugdens Geller. Jeg besidder, i min Samling, adskillige enkelte Hval-Barder, af fire til fem Qvarters Længde, og desuden tredive siddende sammen, som alle ere over en halv Alen brede ved Roden, men sex Qvarter lange og ligge tæt oven paa hinanden, samt ere langs efter paa Kanten af den længere og udfrummede smale Side, forsynede med graa halv andet Qvarter lange Børster, hvilke sidde saa tykt og tæt sammen, at man paa den Side slet ikke kan see noget til Barderne selv, ligesom disse, og alle have endnu længere Børster eller Strænger i Enderne. Man har ellers disse Hval-Barder undertiden meget større, af fire til fem Alnes Længde, og meget derover (a), og er det troeligt, at Nordhvalen, eller den saa kaldede Grønlandste Hval, som een af de allerstørste, maa have dem meget store. Jeg gaaer disse Hval-Tuktens Skikkelse og øvrige Bæsen med Stiltienhed forbi, saasom dette er en Sag, der er noksom bekiendt, ligesom man og veed, at de sidde i Hvalens Overkieft, og tiene ham i Steden for Tænder, saa at de blot i en uegentlig Forstand hos os kaldes Tuktene, allerhelst da Hvalen, som
et

(a) Hr. Borgemeister Andr. Bussæus siger i sit før anførte Msc. om Grøn. Ganen (Barderne) „paa den Hval, naar han er fuldvoxen, er 13. Al. og gaaer ham ned midt i Svælger.“

et Dyr, der har Lunge og Blæse = Ror eller Blaafter, ikke behøver Luktene eller Geller (branchiæ). Hvad derimod Brugdens Luktene angaaer, saa ere disse, saasom egentlige Geller, af en ganske anden Beskaffenhed, men dog derhos meget merkvaerdige. De, som jeg besidder, og som have siddet i den Smøllens Brugde, jeg har udstoppet, ere en Favn lange og derover, men kun eet Qvarteer brede, og endda noget smalere henimod begge Enderne, og bestaae af fine, stive, glindsfende sorte børstagtige eller Hestehaar-lige Strenger, hvilke alle med den ene Ende ere fæstede til, og hænge udover, den ene Side af en rund bruskagtig, og omtrent en Tommelfinger tyk Bue, ligesom de og alle naturligviis hænge sammen ved Siderne fast ligesom Fiar paa en Pen, dog noget løsere; thi naar de blive tørre, skilles de lettelig fra hinanden, endog undertiden af sig selv, og naar man siden rører noget haardt ved dem, give flere tilhobe en sagte klingende Lyd fra sig. Jeg har vel ingen vis og tilforladelig Efterretning om disse Gellers Antal i Brugden, men jeg formoder dog, at det har sig her saasom hos andre Haaer.

Baade Fieldvigens Brugde = Fangere, som endog for i Beien vare beordrede noie at grandstke derefter, og gave mig Underretning

ning om Strubens Franghed, saa og de Smolens Personer, som skar Brugden op, og udstoppede Skindet til mig, bevidne tilhobe, at den har ingen Tænder, end ikke beenhaarde og skarpe Tandgiærder. Der er heller intet Tegns dertil eller Spor derefter i den udstoppede, jeg har. Brugden synes og at kunne undvære dem, ligesaavel som Nordhvalen, da dens Føde er som dennes, nemlig, intet andet end Aat. Jeg har vel og tilforn, og det mange Gange, hørt tale om denne samme Sag i Nordlandene, og erindrer endnu meget vel, at i Særdeleshed Hr. Biskop og Consistorial = Assessor Friis, paa Bodoen, saa og Hr. Aaron Arctander, Sogne = Præst til Ofoten, har berettet mig, at Brugden havde ingen Tænder og levede af intet andet, end Aat. Men jeg maa ikke destomindre tilstaae, at jeg dog endnu studsede, da de ovenmeldte Fjeldvigs Brugde = Fangere, endskjønt eendragtigen, forsikrede mig, at de, uagtet al Flid og Opmerksomhed, ikke havde fundet Tænder i Brugden. Ja, da denne Efterretning atter indløb fra Smolen, efterlod jeg ikke at skrive didhen, for at faae Tænderne med, eller i det mindste Brugdens skarpe Tandgiærder; thi det kom mig meget betænkeligt for, at en Haa, ja den største iblant alle Haaerne, skulde mangle ikke blot Tænder, men endog skarpe Tandgiærder,

giærder, men jeg fik hverken fra Smølen, eller anden Steds ifra nogen anden paalidelig Efterretning og Oplysning, end den, jeg havde faaet tilforn, og som jeg allerede har gjort mine Læsere bekiendt. Hvorfor jeg heller ikke har længere tordet stride imod, men meget mere maattet bifalde saa mange, saa overeenstemmende og betydelige Efterretninger, allerhelst da denne Sag desuden stemmer saa meget vel overeens med de andre Efterretninger om Brugdens snevre Strube og dens Føde: Og hvor vel har Gud ikke lavet det, at det ikke har behaget ham, at give dette mægtige og vældige Dyr Haaskierdingens Tænder?

Al den foregaaende Afhandling ere nu følgende Sætninger aabenbare: 1.) Brugden kan aldeles ikke være nogen *Canis carcharias*, *Lamia* eller *Requiem* i den Forstand, som disse Ord gemeenligen tages udi, da dette Dyr maa have glubste Tænder, og maa være den grummeste og graadigste iblant Haaerne, hvilket passer sig allerbest paa Engælændernes *White Shark* eller vores Haaskierding, som man gemeenlig kalder Haaskierring. 2.) Det gaaer ikke an at antage Brugden for Sannen til Haaskierdingen, saasom nogle gjøre, hvilke kalde den første Haakal eller
 Havkal

Havkal (a) og den sidste Haakierring (See og Act. nostr. Tom. II. om Haastierdingen) 3.) Brugden kan ikke være, saasom nogle mene, en gammel tandløs Haakierring. 4.) Den er og forskiellig fra Haabranden (Tom. II. l. c.), men 5.) derudi har Peder Claussens Undalini Mening, i hans Norriges Beskrivelse, største Rimelighed, at Haamæren (naar den skal være forskiellig fra Haastierdingen) bliver den samme som Brugden (b), hvis Sun man formodentlig har givet det Navn: Haamær. Brugden kan endelig ikke 6.) have været det Slags Fisk eller Dyr, som opslugede Propheten Jonas.

Jeg har søgt denne Fisk hos Linnæus, Artedi, Klein, Willughby, Jonston, Aldrovand, Gesner og mange andre, men forgieves, saa at den maa ansees for en ganske ny og hidindtil for de Lærde ubekendt Art af Haae.

(a) Ellers er det mig vel bekiendt, at mange skille Haakal eller Havkal fra Brugden og tillægge blot Haastierdingen disse Navne. See Tom. II. S. 338.

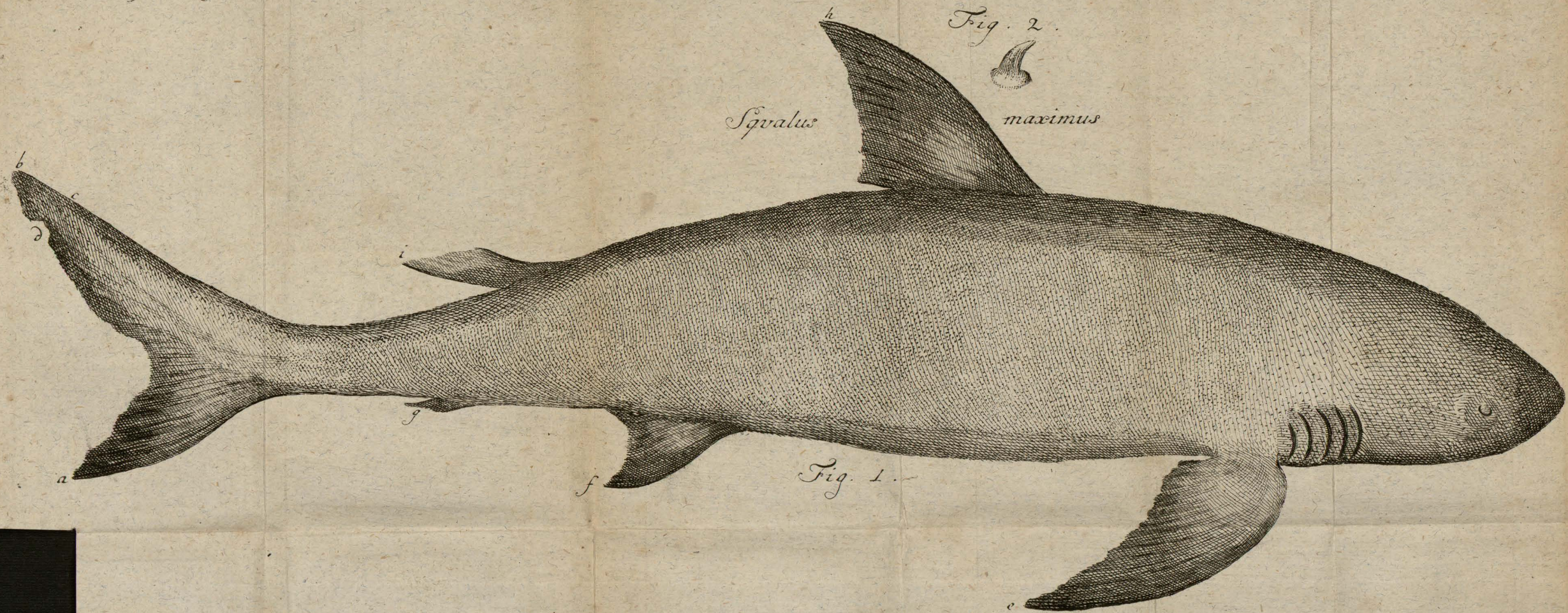
(b) Af samme Mening er og den lærde Hr. Mag. Jonas Ramus i hans Norriges Beskrivelse. S. 251.

Efter.

Erh. Selsk. Skr. 3. D. D

Squalus

Fig. 2.

maximus

Fig. 1.